

דגשים ומקורות לט"ו בשבט

כבכל נושא עלינו ללמוד קודם כל לעצמנו, אחר כך לחשוב מה מהסרים המתאימים לילדים ולבסוף לחשוב כיצד נעביר את המסרים שבחרנו.

בט"ו בשבט ישנם נושאים רבים וככל שנקדים לעסוק בו – נוכל להספיק יותר נושאים:

המצוות התלויות בארץ

- מדוע נקרא ראש השנה לאילן? – לענין תרומות ומעשרות ערלה ונטע רבעי. הערכים שמצוות אלו מלמדות אותנו: ההכרה שהכל של ה', הרצון לתת, הרצון להיות שותף בעבודת בית המקדש ע"י נתינה לכהנים ולוויים ועוד.

פירות הארץ

- מנהג לאכול פירות הארץ
- טוב להתפלל שהאילנות יהיו חזקים עם פירות טובים
- ארץ זבת חלב ודבש – בזמן המקדש וכיום
- 7 המינים (לשים לב שהילדים יודעים מה משתמשים בכל פרי)
- הברכות על הפירות וסדר קדימה בברכות. ניתן לספר על ילד שמתבלבל בברכות ולומד אותן.
- אפשר להכין קישוטים של פירות שבעת המינים

הנטיעות ושבח הארץ

- מצות הנטיעה בארץ (עם אור החיים)
- סיפורים על שבח הארץ וחיבת הארץ
- חשיבות השמירה על העצים והצומח (הרבה סיפורי ילדים)
- לימוד מהאילן – נתינה – ההטבה לדורות הבאים

המצוות התלויות בארץ

1. "באחד בשבט - ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים: בחמשה עשר בו." (ראש השנה פ"א מ"א)
2. "שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט שבאילן הולך אחר חנטה." (רש"י על המשנה ר"ה דף ב ד"ה לאילן)
3. וְכִי-תֵבְאוּ אֶל-הָאָרֶץ, וְנִטְעַתֶּם כָּל-עֵץ מֵאֵכֶל--וְעֵרְלָתֶם עֵרְלָתוֹ, אֶת-פְּרִיּוֹ; שְׁלֹשׁ שָׁנִים, יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים--לֹא יֵאָכֵל. וּבִשְׁנָה, הָרְבִיעִת, יִהְיֶה, כָּל-פְּרִי--קֹדֶשׁ הַלֹּלִים, לַיהוָה. וּבִשְׁנָה הַחֲמִישִׁית, תֹּאכְלוּ אֶת-פְּרִיּוֹ, לְהוֹסִיף לָכֶם, תְּבוּאָתוֹ: אֲנִי, ה' אֱלֹהֵיכֶם (ויקרא י"ט פסוקים כ"ג-כ"ה)
4. "ופירות נטיעה זו אסורין עד חמשה עשר בשבט, אם לערלה - ערלה, ואם לרבעי – רבעי..." (גמרא ר"ה דף י ע"א)
5. הסבר: נטע עץ תפוחים עד ט"ו באב יוכל להרויח שנה. בראש השנה כבר נחשב בן שנה, אך גם כשיהיה בן 3 לא יוכל לאכול ויצטרך לחכות עד טו בשבט כי העץ עדיין יונק מהגשמים של שנה קודמת.

6. "באחד בשבט ראש השנה לאילן. מאי טעמא? אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה, ועדיין רוב תקופה מבחוץ. - מאי קאמר? - הכי קאמר: אף על פי שרוב תקופה מבחוץ, הואיל ויצאו רוב גשמי שנה. (גמרא ר"ה יד ע"א)

7. "הואיל ויצאו רוב גשמי שנה - שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות, ונמצאו הפירות חונטין מעתה" (רש"י שם).

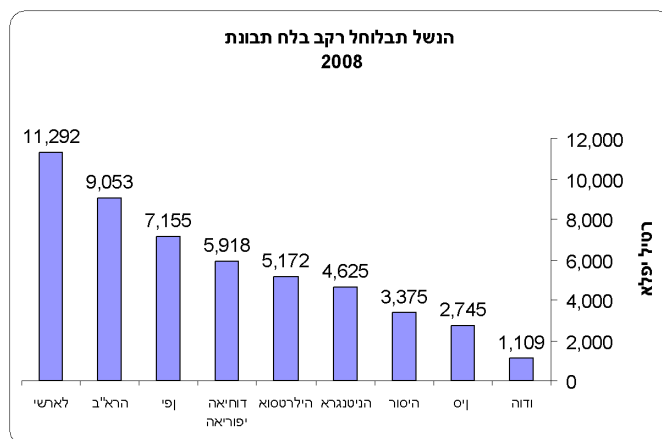
פירות הארץ ושבחה

8. "ארץ זבת חלב ודבש" – בזמן המקדש וכיום. ניתן למצא סיפורים רבים מכה עשו חכמינו ומספר האגדה.

9. שיאים בחקלאות של מדינת ישראל: תפוחי אדמה – כמות מדונם אדמה. טיב החיטה והיין של ארץ ישראל.

לדוגמא: עפ"י נתונים של הלשכה המרכזית לסטטיקה מיום ד' סיון תש"ע: תנובה ממוצעת של פרה ישראלית (11,292 ליטר לשנה) כמעט כפולה מזו של פרה במדינות האיחוד האירופי (5,918 ליטר).

תרשים 1. תנובת החלב לפרה חולבת – השוואה בין-לאומית לשנת 2008

10. מנהג אכילת הפירות

11. ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא (יחזקאל לו, ח).

12. "ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר: 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא' (סנהדרין צח ע"א). "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר" (רש"י שם).

13. מעשה בסופר אחד שהיה עולה לירושלים בכל שנה ושנה, והכירו אותו בני ירושלים שהיה גדול בתורה, אמרו לו טול לך חמשים זהובים בכל שנה ושנה ושב לך אצלינו, אמר להם יש לי גפן אחת והיא יפה לי מכולן, והיא עושה לי שלש דיפריאות בכל

שנה, ושש מאות חביות היא עושה בכל שנה, הראשונה היא עושה שלש מאות, ושניה מאתים ושלישית מאה, ואני מוכר אותם בדמים יקרים הרבה, וכל השבח הזה לירושלים, בשביל ניסוך היין שהיו מקריבין, כיון שביטלו נמנעו כל הטובות הללו, ... אבל לעולם הבא הקב"ה מחזיר את הברכות שהיתה עושה, שנאמר: 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא' (מדרש תנחומא (בובר) פרשת תצוה סימן י').

14. שיר על סדר קדימות בברכות (במנגינת הבאנו שלום עליכם): "ראשונה – מזונות, שניה – הגפן, שלישית – העץ, רביעית – אדמה, חמישית – שהכל"

נטיעות ושבח הארץ

1. 'כי תבואו אל הארץ ונטעתם', אמר להם הקב"ה לישראל אע"פ שתמצאו אותה מליאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא נטע אלא הוּוּ זהירין בנטיעות שנאמר ונטעתם כל עץ מאכל, כשם שנכנסתם ומצאתם נטיעות שנטעו אחרים, אף אתם היו נטעים לבניכם" (מדרש תנחומא (ורשא) פרשת קדושים סימן ח).
2. וְכִי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ, וְנִטְעַתֶּם כָּל-עֵץ מֵאֵכֶל--וְעֵרְלֶתֶם עֵרְלָתוֹ, אֶת-פְּרִיָּו... " (ויקרא י"ט)
3. "שלש מצוות נאמרו כאן. א' ביאת הארץ על דרך אומרם הכל מעלין לארץ ישראל וכו', ב' לנטוע כל עץ מאכל לשבח הארץ, ג' ולנהוג שני ערלה". (אור החיים שם)
4. מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק אלא במטע תחילה, הה"ד: "ויטע ה' אלקים גן בעדן" (בראשית ב, ח), אף אתם כשאתם נכנסין לארץ ישראל לא תתעסקו אלא במטע תחילה, "כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל" (ויקרא יט, כג). (ויקרא רבה (מרגליות) פרשה כה, ג)
5. "יזכני ה' יתברך לנטוע במו ידיי עצי פרי בסביבות ירושלים לקיים "כי תבואו אל הארץ ונטעתם". (מכתב של הגר"א לתלמידו)
6. מנהג הנטיעות המתחדש: בספר אדרת אמונה של הרב קלכהיים מביא כי היסטוריון זאב יעבץ, שימש כמנהל בית הספר במושבה החקלאית-זכרון יעקב. בט"ו שבט תר"ן, הוא החל להנהיג נטיעות ברוב עם ובחגיגות גדולה, ויום ט"ו בשבט הפך להיות חג הנטיעות.
7. ביסוד המעלה בשנת תרמ"ד, כתב ר' אלעזר פישל סלומון אל חותנו: "בשבוע העברה נטענו בהגן אשר הוא בשותפות עם כל החברה יותר מחמש מאות אילנות נטיעות מהם שבע מאות ושמונה אתרוגים, ומאה רימונים. זאת נטענו בשבוע העברה, ובשבוע זו אם ירצה ה' ניטע עוד חמש מאות זיתים או יותר וכארבע מאות תאנים וכו' וכו'". הוא ממשיך ובזה הוא רואה מין שליחות 'כי האדם הוא עץ השדה': "וראשית עסקנו בנטיעות כי כן הורה לנו בורא העולם, בטרם כל, לעסוק בנטיעות כי גם הוא עשה כן כמו שכתוב 'וַיֵּטֶע ה' אֶל-הָאֲדָמָה גֵּן עֵדֶן'". התאריך שבו נכתבה האיגרת היה כ"ב בשבט, 'ובשבוע העברה' - כלומר בט"ו בשבט - נטעו את האילנות. אם כן הנטיעה הייתה בשבילם הביטוי להשתרשות מחדש כמו

שאנו אומרים בתפילה "וְתַעֲנֵנוּ בְּגִבּוֹלֵנוּ". (מתוך מאמר של הרב עוזי קלכהיים זצ"ל המובא באתר של ישיבת בית אל)

8. מעשה על הרב קוק זצ"ל: "בחגיגת מטעים במגדיאל אשר בשרון, נתכבד הרב בנטיעה הראשונה. כשקם והלך לנטוע התרגש מאוד, עיניו זלגו דמעות ופניו היו כלפיד אש. כשהגישו לו את המעדר – סירב לקחתו, והתכופף ובידיו טיפל ברגבי האדמה, כשכולו נתון ברעדת קודש".

אחד המקורבים הרשה לעצמו לשאול את הרב מדוע הוא מתרגש כל כך והרב השיב: "נטיעת עץ פרי בארץ ישראל אין זו סתם פעולה חקלאית, זוהי התדבקות במדותיו של הקב"ה, שאף הוא התעסק במטע הארץ תחילה" (מועדי הראי"ה עמ' רכב)

9. "הוא היה אומר (רבן יוחנן בן זכאי) אם היתה הנטיעה בתוך ירך ויאמרו לך הרי משיח בא, נטע את הנטיעה ואח"כ צא והקבילו". (אבות דרבי נתן, פרק לא)

10. "יש לעורר את האהבה הישנה וחיבת הארץ הקדושה ולחדשה כימי קדם, להיות בוערת כרשפי אש מקרב איש ולב עמוק, כאילו היום ממש החל ה' להראותנו חסדו, והאיר עינינו במחשכים באור ה' המאיר לארץ הקודש ולדרים עליה והולך ואור וזרח בגבולנו להיות נפשנו קשורה בה בחבלי עבותות אהבה רבה... יהי הקשר הולך וחזק ומתחדש לבקרים באור חדש ממש... שיאתה לנו לקיימה בשמחה רבה ואהבה עזה כאילו היום ממש החל רוח ה' לפעמנו" (האדמו"ר בעל התניא זצ"ל באגרת, והובאו דבריו בספר "מן הבאר" לרב בר שאול זצ"ל, עמ' 57).

11. "חשק נטיעת אילנות נובע מחפץ הטבת הדורות הבאים, המובלט בתקפו בעץ החרוב" (מגד ירחים, מאמרי ראי"ה, ב).

12. אמר רבי יוחנן: כל ימיו של אותו צדיק- חוני המעגל, היה מצטער על מקרא זה (שלא הבינו)-שיר המעלות בשוב ה' שיבת ציון היינו כחולמים. אמר: האם יתכן מצב שאדם נמצא שבעים שנה בחלום? יום אחד חוני הלך בדרך וראה אדם אחד נוטע עץ חרוב; שאל אותו חוני: 'תוך כמה זמן יטען העץ פירות?'; וענה לו אותו אדם: 'בעוד שבעים שנה'. שאל אותו חוני: 'האם פשוט לך כי תחיה בעוד שבעים שנה?'; וענה לו האדם: 'כמו שאבותיי שתלו עברי עץ חרוב, כך אני שותל לבני עץ חרוב'. עצר חוני לאכול משהו ונרדם; הקיפה אותו שן סלע, כיסתה אותו עד שנעלם מן העין, וישן שבעים שנה. כשהתעורר, ראה חוני אדם אחד שמלקט חרובים. שאל אותו חוני: 'האם אתה הוא זה ששתל את העץ?'; ענה לו אותו אחד: 'אני נכדו של הנוטע' (בשלב הזה כבר מבין חוני שנרדם למשך שבעים שנה, והוא אף מזהה את חמורו הקשיש מחכה לו יחד עם כל יוצאי חלציו החמוריים שנולדו לו בינתיים). הלך חוני לביתו ושאל: 'האם חוני עדיין חי? וענו לו: 'בנו כבר מת אך נכדו קיים'. אמר להם: 'אני הוא חוני', אך אף אחד לא האמין לו. בצר לו, פנה חוני לבית המדרש ושמע תלמיד שבאר יפה את הסוגיא, ונאמר לו כי באר יפה כמו בימי חוני; פנה חוני ליושבי בית המדרש ואמר: 'אני הוא חוני', ושוב לא האמינו לו. חלשה דעתו, בקש רחמים ומת. (מתורגם, עפ"י תענית דף כ"ג ע"א)

13. דברי ראש הממשלה הראשון, דוד בן גוריון, בנאום בכנסת ב-1962: "עץ בן 70 שנכרת – לא יוכל לבוא במקומו שום מבנה מועיל חדש. אין תמורה לעץ עתיק. המשמיד עץ כזה עוקר שורשי אדם. אין שום בניין או חשמל חשוב יותר מעץ

איקליפטוס עבות, שקמה ישנה, חורש אלונים. הם שורשי האדם. בניין תוכל להקים כן או שם – ולעץ בן 100 אין תמורה. אין זו רק ונדליות אלא ערעור העתיד. ובאיזו קלות עוקרים אצלנו. תמיד נמצא שעצים מפריעים למישהו או למשהו, לקו הישר של המדרכה או לחוטי החשמל או לאיזו כיכר קטנה שמישהו יזם בדמיונו קצר הכנפיים..."

14. ת"ר: "ואספת דגנך" (דברים יא, יד). מה תלמוד לומר לפי שנאמר: "לא ימוש ספר התורה הזה מפין" (יהושע א, ח) יכול דברים ככתבן (שלא יעסוק בדרך ארץ - רש"י)? תלמוד לומר "ואספת דגנך" הנהג בהם מנהג דרך ארץ (שאם תבוא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה - רש"י) דברי ר' ישמעאל. ר' שמעון בן יוחאי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמם. ...אמר אביי הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידם, כר' שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם. (ברכות דף לה ע"ב)

15. בחידושינו על מסכת סוכה פרק לולב הגזול דף ל"ו כותב החתם סופר (הדברים הושמטו בחלק מהמהדורות ע"י "בעלי צנזורה" אך מופיעים במהדורות ישנות): "נראה לעניות דעתי דרבי ישמעאל נמי לא אמר מקרא ואספת דגנך אלא בארץ ישראל ורוב ישראל שרויין על אדמתן, **שהעבודה בקרקע גופה מצווה משום ישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים** (ענין זה מובא גם בב"ח בטור או"ח סימן ר"ח) ועל זה ציוותה התורה "ואספת דגנך", **ובועז היה זורה גורן השעורים בלילה משום מצווה, וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני עסק התורה, ואפשר אפילו שארי אומנויות שיש בהם ישוב העולם הכל בכלל מצווה**. אבל כשאנו מפוזרים בעוונותינו הרבים בין אומות העולם וכל שמרבה העולם ישוב מוסיף עבודת ה' חורבן, מודה רבי ישמעאל לרשב"י. ועל זה אנו סומכים על רבי נהוראי במתניתין סוף קידושין פב. "מניח אני כל אומנויות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה" **היינו בחו"ל..."**

16. עוד כותב החתם סופר בפירושו על התורה פרשת שופטים: "והנה אנו סומכים על רבי נהוראי סוף מסכת קידושין, שאמר מניח אני כל אומנויות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה והיינו כדברי רשב"י, ורבי ישמעאל הקשה הא כתיב "ואספת דגנך", ונראה לי **בזמן שישראל שרויים על אדמתם מצווה לאסוף דגנך**, לא לצורך פרנסתו, דצדקו דברי רשב"י ודברי רבי נהוראי, אלא משום מצוות יישוב ארץ ישראל, **ומשום הכי היה בועז זורה גורן שעורים, ואלישע שנים עשר צמדים לפניו, ולא לבד עבודת הקרקע, אלא לימוד כל האומנות משום יישוב וכבוד ארץ ישראל, שלא יאמרו לא נמצא בכל ארץ ישראל סנדלר ובנאי וכדומה ויביאום מארצות רחוקים**, על כן היה לימוד כל אומנות מצווה. ורשב"י ורבי נהוראי מיירי כשאנו מפוזרים בין האומות ויש בהם אומנים מרובים ולא צריך לנו, והעוסק בהם הוא להמציא לו פרנסתו, על כן מניח אני כל אומנויות שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה'..."